

obavljaju potrebna muzička komparativna proučavanja. Što se komparacije tiče, autorica s punim pravom upozorava da jugoslavenskim etnomuzikolozi- ma nedostaje dobar uvid u folklornu muziku evropskim naroda — kao i in- formacije o muzičkoj kulturi izvan-evropskih agrafičnih naroda.

U autoričino raspravljanje o ritmu u vokalnoj folklornoj muzici pot- krala se na str. 66. jedna očita omaška. Muzički ritam autorica vidi najprije u odnosima međusobno različito dugačkih tonova, zatim u karakteru melo- dije, a kao treće, u raspoređivanju naglasaka, u tzv. teškoj i lakoj dobi, u mjeri (taktu). Da bi objasnila na koji način vidi ritam u karakteru melodije, autorica tumači kako taj karakter »navadno pojasnjujemo z besedami (v umetni glasbi npr. andante, presto itd.)«. Tu je očito riječ o tempu, ne o ritmu! O tome da li je melodija življa ili otegnutija, odlučuje brzina izvo- đenja, trajanje jedinice mjere. Više ili manje izrazit ritam, tj. više ili manje istaknuto ravnomjerno ili neravnomjerno izmjenjivanje različitih elemenata u određenim vremenskim razmacima, možemo jednako naći i u življoj i u otegnutoj melodiji.

U prikazivanju različitih oblika višeglasja Z. Kumer navodi primjere istarskog i bosanskog starinskog dvoglasja uz ovaj komentar (str. 92): »V severni Italiji zveni fantovsko petje podobno kot pri nas, medtem ko je istr- sko ali srbsko dvoglasje spet nekaj posebnega.« Za čitaoca studenta bilo bi potrebno opširnije i jasnije naglasiti da je riječ o dva različita stila narod- nog višeglasja, o istarskom i bosanskom (iz Dubrava kod Brčkog) — ne srp- skom, kako je to omaškom odštampano. Površni čitalac (a takvih ima među studentima) mogao bi, naime, čak i pomisliti da se radi o istarskom ili srp- skom dvoglasju.

Kad spominje bordunsko dvoglasje, autorica kao područja tog višegla- sja navodi baltičke zemlje i Rezijsku dolinu u Julijskim alpama (koja pri- pada republici Italiji). Šteta što studenti ne dobivaju informacije o danas živom i zanimljivom bordunskom dvoglasju na području Dinarskog gorja i u Makedoniji. — Smatramo da bi za knjigu u cjelini bilo korisno kad bi sadržavala više podataka o etnomuzikološkim pojavama iz čitave Jugoslavije.

Završavajući ovaj prikaz, odajemo autorici puno priznanje na vještini kojom je znalački na svega 141 stranici uspjela uputiti čitaoca na sva važ- nija pitanja etnomuzikologije. Takav priručnik traži čvršći i sigurniji uvez.

Jerko Bezić

ZMAGA KUMER, LJUDSKA GLASBA MED REŠETARJI IN LONČARJI V RIBNIŠKI DOLINI, Založba Obzorja, Maribor 1968, 464 str.

Ukusno i solidno opremljena knjiga primjer je privlačive suvremene zbirke narodnih pjesama i svirke. Autorica je veoma uspješno ostvarila svoje nastojanje da čitalac osjeti kako je sva prikupljena građa sastavni dio života i običaja stanovnika Ribniške doline u Dolenjskoj, većim dijelom današnjih, manjim nekadašnjih.

Opširnije podatke o geografiji, povijesti, privredi i etnografiji (materi- jalnoj kulturi) toga kraja pripovijeda Zmaga Kumer jednostavno i zanim- ljivo, lakim, svakome pristupačnim ali i fino izbrušenim jezikom. Posebno

prikazuje lončarstvo i poznatu ribnišku obradu drva u kućnoj radinosti — s karakterističnim proizvodima: rešetom, škaфом (čabrom) i žlicom. Tom prikazu dodane su 22 znalački odabrane fotografije.

Drugo poglavlje kritički je prikaz dosadašnjih rezultata u prikupljanju narodnih pjesama Ribniške doline. U trećem poglavlju (Folklorna muzika i ples u životu i običajima Ribničana) autorica se opet vraća zanimljivom pripovijedanju, vješto dopunjenom i dokumentiranom kazivanjima pjevača i svirača u ribniškom dijalektu. U skladu s težnjom da zbirka bude što bliža stvarnom životu, Z. Kumer navodi sve kazivače samo njihovim nadimcima. Popis njihovih imena i prezimena (uz ostale podatke) donosi na kraju knjige. Prikazima običaja daleko nadilazi prosječna opisivanja prilika u kojima se pjeva i pleše — i pruža zainteresiranim stručnjacima veoma vrijednu građu.

Sažet, relativno kratak osvrt na rezultate proučavanja prikupljene građe nalazimo u četvrtom poglavlju. U 24 mjesta prikupila je autorica preko 600 magnetofonskih snimaka. Znatan dio tih pjesama pjeva se s većim ili manjim promjenama i u drugim krajevima Slovenije. Velik je broj pripovjednih pjesama. Z. Kumer izdvaja one za koje s razlogom smatra da su nastale u Ribniškoj dolini. Česte su varijante tekstova i napjeva pjesama. Ima pojava da se na istu melodiju pjevaju različiti tekstovi. Autorica samo ponekad ulazi u analize, npr. u prikazivanju melodija starijih pripovjednih pjesama *Sv. Kristina in njena mačeha* (br. 317) i *Grof umori svojo nezvesto ženo* (br. 284).

Potanje objavljuje rezultate metro-ritmičkih analiza tekstova pjesama i u postocima navodi učestalost pojedinih metričkih obrazaca. Daje podatke o strukturi strofa. Različite odnose strofe i melostrofe dokumentira velikim brojem primjera. Uspoređuje metričke strukture tekstova i melodija pjesama.

Ne možemo se složiti s autoričnim izlaganjem kad za pjesme br. 57, 139, 224, 296 i 412 kaže da im je prvi dio melodije u jednom, a drugi dio u drugom ritmu. U oba dijela tih pjesama nalazimo tzv. ritam pokreta (»giusto«), različite su samo mjere i jedinice mjere. Prema našoj terminologiji mijenja se samo mjera, ne ritam, i u pjesmama br. 70, 138 i 307.

Četvrto poglavlje završava prikazom oblika višeglasnog pjevanja i iznošenjem nekih karakteristika u svirci ribniških harmonikaša.

Stanovnici Ribniške doline ne pjevaju jednoglasno, konstatira Z. Kumer. Dovoljno je da samo dva pjevača izvode jednu pjesmu, napjev odmah postaje dvoglasan, uz vodeći javlja se i prateći glas. Autorica daje iscrpne informacije o ženskom dvoglasju i o muškom (momačkom) troglasju pa i četveroglasju.

Uza sve ovo bilo bi, po našem mišljenju, potrebno progovoriti nekoliko riječi i o jednoglasnom pjevanju. Ne mislimo time na uspavanke, gdje je pojava jednoglasja sama po sebi potpuno razumljiva. Možda komentar i doista nije potreban uz objavljene jednoglasne napjeve za četiri dječje šaljive rugalice i tri pjesme uz dječje igre. Ali zato smatramo da je, svakako, bilo potrebno komentirati jednoglasno zapisane napjeve starijih pripovjednih pjesama. Pažljiviji će čitalac, doduše, bez poteškoća pronaći jedan od uzroka zašto su takvi napjevi ušli u ovu zbirku. Zapaziti će da jedan dio jednoglasnih zapisa potječe od starijih melografa iz XIX stoljeća i početka

XX stoljeća, kad se redovito samo jednoglasno zapisivalo. Shvatit će, također, da se jednoglasni zapisi mogu pojavljivati kao posljedica slučajeva kad je autorica u nekom mjestu našla samo jednu pjevačicu koja je još znala zapjevati starinski napjev. — Međutim, i nakon takvih zapažanja čitaocu se još uvijek posebno nameću dva pitanja: 1) nisu li pojedini starinski napjevi zbog svojih muzičkih osobina (npr. tetratonski napjev pjesme br. 317) ostajali jednoglasni i u izvedbi većeg broja pjevača — i 2) nisu li, možda, u Ribniškoj dolini neke starije pripovjedne pjesme pjevali samo pojedinci, solisti. Takva pitanja indirektno podstiče i omjer jednoglasnih i dvoglasnih zapisa u ovoj zbirci. Od ukupno 383 napjeva nalazimo 270 jednoglasnih zapisa — unatoč autoričinoj konstataciji da se u Ribniškoj dolini ne pjeva jednoglasno. S druge strane moramo također istaći kako i u jednoglasnom zapisu struktura melodijske krivulje jednoglasnog napjeva može ukazivati na očitu mogućnost jednostavne dvoglasne izvedbe (npr. br. 305).

Objavljena građa raspoređena je prema funkciji pjesme i svirke u životu i običajima Ribniške doline. Na sam početak zbirke autorica stavlja pjesme koje su Ribničani spjevali o sebi i svojoj dolini.

Raspored prema funkciji počinje svadbenim pjesmama. Objavljene su prema redoslijedu pojedinih svadbenih običaja. Među svadbene uvrstila je autorica i napitnice, zdravice i druge pjesme koje se običavaju pjevati na svadbi a sadržajem teksta nisu vezane za svadbu. Nakon njih slijede karnevalske pjesme i pjesme koje se pjevaju u predvečerje imendana. Posebna skupina različita su zaklinjanja (npr. protiv nevremena), pjevane pjesme s molbom za kišu (uz kršćansko-nabožni tekst, koji nije nalik na dodolske pjesme u Hrvatskoj) — i dva napjeva za zov nekadašnjih noćobdija. Zatim dolaze djevojačke pjesme, pjesme i harmonikaška svirka za plesove nakon mljevenja prosa, momačke, vojničke i partizanske pjesme, pjesme uz zajednički rad (pretežno pripovjedne), mrtvačke pjesme uz odar i pjesme o smrti, koledarske, nabožne i dječje (šaljive rugalice, brojalice, imitacije melodijskih obrazaca zvonova u tornjevima crkava u Ribniškoj dolini, pjesme uz dječje igre i — uspavanke, premda ih najčešće pjevaju odrasli).

Toj je građi autorica priložila i tri priče, nekoliko zagonetaka, poslovice i vjerovanja. Posebno je dodala opise plesova prema prikupljenim terenskim opisima i podacima. Šest plesova labanotacijom zapisali su Marija Suštar i Tomo Mlakar.

Raspored pjesama prema funkciji udružuje ponekad tekstove veoma različita sadržaja, npr. sve one koji se običavaju pjevati na svadbi. Da bi omogućila brže snalaženje u građi, autorica je izradila pregled pjesama prema sadržaju tekstova. Priložila je i abecedni popis prema početnom stihu i popis prema rednom broju. Dodala je još mali rječnik dijalektalnih riječi i izričaja, popis fotografija i već spomenuti popis kazivača.

U abecedni popis kurzivom su unesene i one pjesme i varijante pjesama koje je autorica našla na terenu a nije ih smatrala toliko karakterističnim da bi ih unijela u samu zbirku. Razumljivo je da zbirku nije htjela prenatrpati varijantama, ali je šteta što su izostale neke veoma poznate pjesme koje se često pjevaju u mnogim krajevima Slovenije (npr. *Fantje se zbirajo, Že dolgo nismo pili ga.*) Ako je autorica izričito nastojala dati cjelovit prikaz narodne pjesme i svirke u Ribniškoj dolini — ako je zato u zbirku

i unijela opće poznate pjesme kao npr. *Na planincah sončece sije*, pjesme poznatih autora kao *Soča voda je šumela*, pjesmu *Tam v zelenem gozdu* (s refrenom »Konter Lili Marlen«) na melodiju njemačke vojničke pjesme *Lili Marleen* i pjesme iz drugih krajeva koje su se u vrijeme snimanja tek tri ili četiri godine pjevale u Ribniškoj dolini (npr. br. 242 i 297) — onda je, po našem mišljenju, bilo potrebno da objavi i one novije pjesme koje su poprimile gotovo određenu funkciju u životu i običajima Ribniške doline, kao npr. *Hladna jesen že prihaja* što se pjeva u predvečerje vjenčanja. Za proučavanje najnovijih oblika bilo bi korisno objaviti i pjesmu *Kam greš, črnolaska* — uz popratni komentar. Cjelovitosti predodžbe o današnjem pjevanju u Ribniškoj dolini pridonijele bi i pjesme veoma poznatih autora kao *Luna sije, kladvo bije, Tam na vrtni gredi* — pa i češka *Zabučale gore*, vjerojatno s interesantnim odstupanjima od objavljenih melodija.

Uz svaku pjesmu navedena je signatura rukopisa, mjesto i godina zapisa (odnosno magnetofonskog snimka). Ispod notnog zapisa nastavlja se sav preostali tekst pjesme. Ako se u pjevanju ostalog teksta javljaju veće razlike, prikazuju ih posebno dodani notni primjeri, manje razlike pokazuju sitne note u notnim primjerima. Ne navodi se apsolutna visina završnog tona u napjevu. Dodani su podaci o izvođaču, o rukopisnim i objavljenim varijantama, o raširenosti pjesme u drugim slovenskim pokrajinama. Velik broj pjesama ima i poseban mali komentar.

Pjesma br. 231 nema podataka o varijantama, komentar uz br. 409 ostavlja otvoreno pitanje o porijeklu pjesme. Ovdje želim dopuniti autoricu jer su obadvije pjesme očito nastale prema predlošcima iz Hrvatske.

Melodija pjesme br. 231 (*Janez, krajnski Janez*) gotovo je potpuno jednaka melodiji veoma poznate hrvatske pjesme *Marjane, Marjane*. Komentar toj pjesmi bio bi potreban i zbog teksta jer Janez odlazeći u partizane pjeva: »Dvigniw bom zastavo, rdečo belo, žiavo« (hrvatsku, ne slovensku zastavu!). Posljednja riječ 4. kitice također je hrvatska (»Nismo sužni više!«). Istaknuo sam navedena mjesta jer varijanta te pjesme, zabilježena u Brdima kraj Nove Gorice, sadrži samo slovenske riječi i opisuje redosljed boja na slovenskoj trobojnici (v. R. Hrovatin: *Slovenska partizanska pesem v znanosti*, SAN, Zbornik radova, knj. 48, Etnografski institut, knj. 3, Beograd 1960, str. 448—449; napjev varijante iz okolice Mokronoga u Dolenjskoj objavio je isti autor u članku *Pomen ritmičnih kvantitet v slovenskih ljudskih napevih*, Slovenski etnograf, g. X, Ljubljana 1957, str. 189. i 193).

Napjev pjesme br. 409 (*Na to novo leto veselimo se*) gotovo je identičan napjevu refrena poznate hrvatske božićne pjesme *Narodil nam se* (»Na tom mladom letu veselimo se«). Jednoglaska melodija i tekst pjesme objavljeni su u zborniku *Cithara octochorda* početkom XVIII stoljeća. U tekstu pjesme br. 409 druga i četvrta kitica (»Ná to novo leto véselimo se, mlademu kralju póklonimo se«) iste su, očito zato što su zapravo refren uz tekstove prve i treće kitice — kao i u hrvatskom predlošku.

Uz brojalice *Eci peci pec* (br. 448) i *Enci benci* (br. 449), s očitim hrvatskim riječima, bio bi također potreban komentar koji bi čitaoca upozorio na tu pojavu (Ribniška dolina samo je tridesetak kilometara udaljena od najsjevernijeg dijela Gorskog kotara.)

U zbirku ušla su i četiri napjeva iz IV knjige Kuhačevih *Južno-slovenskih narodnih popevaka*. Napjeve za dvije svadbene pjesme objavila je autorica točno prema Kuhaču (IV/1238 i IV/1265), napjeve za stare pripovjedne pjesme *Desetnica* (br. 299) i *Majerca* (br. 434) (Kuhač IV/1521 i IV/1530) rekonstruirano s ritmičkim promjenama i dvjema štamparskim greškama (u 6. taktu br. 299 umjesto osmine fis¹ mora biti osmina g¹, u 3. taktu br. 434 umjesto osmine a¹ mora biti osmina b¹).

Poznato je da je Kuhač ostavio mnogo nepouzdanih zapisa. Bilo bi, ipak, potrebno da je Z. Kumer uz rekonstrukciju objavila i Kuhačev original a ne samo ritmički sustav napjeva zabilježen sitnim notama iznad rekonstrukcije, jer i rekonstrukcija je, samo jedna pretpostavka o tome kako se mogla pjevati dotična pjesma.

Rekonstrukcija metričke strukture i ritmičkog sustava napjeva za br. 299 temeljito mijenja Kuhačev original, dok se rekonstrukcija i original metričke strukture napjeva za pjesmu br. 434 razlikuju samo u tri posljednja takta. Više ima razlika u ritmičkom sustavu, u broju i trajanju pojedinih nota. Nije mi jasno zašto je rekonstruktor Uroš Krek, kompozitor i dugogodišnji suradnik Glasbeno narodopisnoga instituta u Ljubljani, skratio polovinke u 2. taktu i četvrtinku s točkom, povezanu s osminkom, u 5. taktu Kuhačeva zapisa i pretvorio u manje efektne četvrtinke (vidi priloženi notni primjer). Smatram, dapače, da u prvom dijelu napjeva Kuhačeve polovinke jasnije dijele melostih na članke od četiri i tri sloga negoli Krekove četvrtinke.

KUHAČ 152

$\frac{4}{4}$ 5

Sto - ji, sto - ji be - li grad, no - tri sta žlahten go - spod,
žla - hten go - spod, žlahtna go - spa.

KREK 152

$\frac{2}{4}$ 5

Sto - ji, sto - ji be - li grad, no - tri je žlaht - ni go - spod,
(žlaht - ni go - spod) žlaht - na go - spa

Uz pjesmu br. 281 (*Rejenka*) autorica nije objavila melodiju br. 1537 iz Kuhačeve IV knjige smatrajući da je melodija zapisana »žal ritmično tako nejasno, da bi bil vsak poskus rekonstrukcije le ugibanje«. Kuhačev zapis kao cjelina doista je problematičan. Sam ritmički sustav melodije, međutim, ne možemo smatrati nejasnim jer nam se isti obrazac četiri puta gotovo posve jednako javlja u melostrofi od četiri melostiha. Problem vidimo u oštrom i potpunom neskladu između metričkih struktura teksta i melodije. Kako se i melodijska krivulja očito razlikuje od melodijskih krivulja velike

većine folklornih napjeva u Ribniškoj dolini — opseg male none, modulacijsko skretanje u dominantu u drugom melostihu i vraćanje u toniku u trećem — možemo pretpostavljati da je u urbanoj sredini Ribnice, centra istoimene doline, nepoznati sastavljač — ishitrilac — vjerojatno silom nategnuo tekst stare pripovjedne pjesme na neku tadašnju melodiju koja mu se sviđala, ili je možda i sam ishitrio melodiju u stilu tadašnje popularne vokalne muzike. Kuhač je na takvu pojavu naišao u Sinju i zabilježio je u svojoj I knjizi uz br. 437. Uz poseban komentar mogla bi i takva melodija ući u zbirku jer je na svoj način specifičan dokument iz sredine prošlog stoljeća. Ritmički sustav napjeva IV/1537, naime, veoma nalikuje ritmičkom sustavu napjeva IV/1560, davoriji *Ljubimo te, naša diko* (napjev J. Runjanin, tekst I. Trnski, iz g. 1844).

U uvodu autorica posebno zahvaljuje U. Kreku koji je transkribirao sve autoričine muzičke magnetofonske snimke. Krekove transkripcije ističu se preciznošću — kako u zapisivanju ritma, tako u zapisima višeglasne vokalne i instrumentalne (harmonikaške) muzike. Posebnom pažnjom izradio je zapise primjera u tzv. rubato-ritmu (ritmu riječi), gdje je matematski točno izračunao i prikazao trajanje svih nota ritmičkog sustava (npr. br. 22 i 82). Uz tako komplicirane zapise bilo bi korisno priložiti ispravke za veće štamparske greške u notnim zapisima brojeva 22, 97, 190 i 309.

U nekima od tih slučajeva note u metronomskoj oznaci nisu ujedno i jedinice mjere (npr. osminka 276 uz br. 22, šesnaestinka 264 uz br. 190). U prvom dijelu primjera br. 86 Krek stavlja kao metronomsku oznaku četvrtinku 126, u drugom dijelu osminku 196. Smatram da se u tom primjeru (koji nije u rubato-ritmu!) očito javljaju jedinice mjere nejednaka trajanja (četvrtinka i četvrtinka s točkom, tzv. aksak-ritam).

Ako uspoređujemo notne primjere u brojevima 209, 211 i 307, u sva tri slučaja uz tekst u trohejskom osmercu, nalazimo u br. 307 drukčiju mjeru nego u brojevima 209 i 211. Transkriptor je sigurno imao razlog za takvo zapisivanje, ali čitaocu takvi slučajevi ne mogu biti sami po sebi jasni i traže obrazloženje.

Možda bi ovakve primjedbe i posvema izostale da je Krek napisao kratku popratnu riječ svojim transkripcijama i iznio svoje stavove u rješavanju pojedinih pitanja. Čitaocu nedostaje, također, pregledni uvid u muzičke osobine prikupljene građe. Nema popisa primjera instrumentalne muzike, nema opaske da se podaci o ostalim instrumentima (pastirskim i kupovnim te dječjim igračkama) nalaze na str. 80—81. ove zbirke, u poglavlju o folklornoj muzici u životu i običajima Ribniške doline. Na našu primjedbu uz br. 209, 211 i 307 mogla bi dobro odgovoriti opaska uz tabelarni pregled ritmičkih obrazaca prvog pjevanog stiha napjeva. Nekoliko tabelarnih pregleda muzičkih osobina napjeva samo bi neznatno povećalo opseg knjige a pružilo bi zbirci veoma potreban pregledni uvid u muzičke osobine prikupljene građe. — Prikaz narodnih plesova i objavljene zapise plesova labanotacijom korisno bi upotpunila kratka popratna riječ stručnjaka etnokoreologa.

Zbirka ima opsežniji sažetak na engleskom jeziku.

Jerko Bezić